

از هنر و هنر اسلامی

تألیف:

مهندس طاهره (سها) نصر

عضو هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی شیراز

انتشارات نوید شیراز

بسم الله الرحمن الرحيم

سرشناسه : نصر، طاهره، ۱۳۵۷ -
عنوان و نام پدید آور : از هنر و هنر اسلامی / تألیف طاهره (سها) نصر.
مشخصات نشر : شیراز: نوید شیراز، ۱۳۸۶
مشخصات ظاهری : ۲۰۸ ص.؛ مصور.
شابک : ISBN: 978-964-358-594-5
وضعیت فهرست نویسی: فیبا
یادداشت : کتابنامه: ص. ۱۹۹-۲۰۳.
موضوع : هنر اسلامی.
موضوع : هنر اسلامی - ایران
شناسه افزوده : ایران، وزارت تعاون، معاونت تحقیقات، آموزش و ترویج.
رده بندی کنگره : ۴ الف عن / N۶۲۶۰
رده بندی دیویی : ۷۰۹/۱۷۶۷۱
شماره کتابشناسی ملی : ۱۰۸۷۹۷۵

از هنر و هنر اسلامی

تألیف: مهندس طاهره (سها) نصر

صفحه آراء: فروغ حسینی پور □ گرافیک: کانون تبلیغات کلید □ لیتوگرافی و چاپ: واصل

چاپ اول: ۱۳۸۶ □ حق چاپ محفوظ □ تیراژ: ۲۰۰۰ جلد

ناشر: انتشارات نوید شیراز

دفتر شیراز - تلفن ۶۲-۲۲۲۶۶۶۱ نمابر ۲۲۲۹۶۷۶-۰۷۱۱ □ ص.پ: ۷۱۳۶۵/۶۶۶

دفتر تهران - تلفن ۵۹۳۵-۸۸۱۰ نمابر ۸۸۱۹۲۱۵۲۲-۰۲۱

پست الکترونیکی: navidshiraz@navidshiraz-pub.com

وب سایت: www.navidshiraz-pub.com

شابک: ۵-۵۹۴-۳۵۸-۹۶۴-۹۷۸ ISBN: 978-964-358-594-5

۳۰۰۰ تومان

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۹	• سخنی با مخاطب
۱۰	• پیشگفتار
۱۱	• مقدمه
۱۴	• فصل اول: هنر و هنر اسلامی
۱۶	گفتار اول: هنر و حکمت
۱۷	هنر
۱۷	تعاریف هنر
۱۸	مفهوم هنر
۲۲	حکمت
۲۲	تعریف حکمت
۲۳	معرفت و قداست زدایی از آن
۳۰	گفتار دوم: فلسفه اسلامی و خواستگاه‌های آن
۳۱	درآمدی بر فلسفه اسلامی
۴۰	ارتباط هنر و معنویت اسلامی
۴۸	گفتار سوم: زیبایی‌شناسی و هنر
۴۹	تعاریف
۴۹	زیبایی‌شناسی
۵۱	زیبایی
۵۳	علت زیبایی‌گرایی انسانها
۵۴	مکتب جمال

۵۴	تعاریف
۵۶	زیبایی دو قطبی یا یک قطبی؟
۵۸	هنر و زیبایی
۶۰	زیبایی از دیدگاه منابع اسلامی
۶۲	خداوند متعال با جمال (زیبایی) توصیف شده است.
۶۴	به وجود آوردن زیباییها.
۶۶	گفتار چهارم: سنت چیست؟
۶۷	تعاریف و مفاهیم
۶۷	سنت چیست؟
۷۴	تعاریف «مقدس» و «دینی»
۷۵	احیای سنت
۷۵	بازیابی امر قدسی: احیای سنت
۷۷	ظهور هنر دینی در معماری
۷۹	هنر سنتی: سرچشمه معرفت و رحمت
۸۴	گفتار پنجم: هنر و زیبایی از دیدگاه اندیشمندان
۸۵	هنر و زیبایی از دید شیخ شهاب الدین یحیی سهروردی
۸۷	هنر و زیبایی از دید عطار نیشابوری
۹۲	هنر و زیبایی از دید مولانا جلال الدین محمد مولوی
۹۵	هنر و زیبایی از دید سعدی شیرازی
۹۸	هنر و زیبایی از دید حافظ شیرازی
۱۰۱	هنر و زیبایی از دید ملاصدرا
۱۰۵	هنر و زیبایی از دید علامه سید محمد تقی جعفری
۱۰۶	هنر و زیبایی از دید شهید آیت اله مطهری
۱۰۷	هنر و زیبایی از دید دکتر علی شریعتی
۱۱۰	هنر و زیبایی از دید آیت اله خامنه‌ای
۱۱۰	اهمیت هنر

۱۱۰	 قالب هنر
۱۱۲	 گفتار ششم: هنر اسلامی
۱۱۳	 « هنر » و « اسلام »
۱۱۴	 شکوفایی هنر اسلامی
۱۱۷	 حکمت هنر اسلامی
۱۲۰	 پیام معنوی هنر اسلامی
۱۲۴	 هنر تجریدی در اسلام
۱۲۴	 ظهور اسلام و فضای هنری صدر اسلام
۱۲۵	 ماندگاری هنر اسلامی
۱۳۰	 گفتار هفتم: هنر معماری اسلامی
۱۳۱	 اصول سنت قدسی
۱۴۱	 هنر قدسی در فرهنگ ایران
۱۴۴	 گفتار هفتم: سهم ایران در اسلام
۱۴۵	 ایرانی و تمدن اسلامی

• فصل دوم: تجلی عشق (اشاره‌ای به چند نمونه موردی هنر ایرانی و

۱۴۸	 هنر اسلامی)
۱۵۰	 گفتار اول: اصل وحدت و معماری قدسی اسلامی
۱۵۸	 گفتار دوم: نقش کعبه در هنر اسلامی
۱۶۰	 گفتار سوم: هنر ایران
۱۶۱	 خصیصه هنر ایران چیست؟
۱۶۷	 عالی‌ترین هنر ایرانی: معماری
۱۶۷	 پاسخ معمارانه ایران بر باورهای معماری جهان

• منابع و مأخذ

• چکیده به زبان انگلیسی

« هنر » چیست؟

نگاه « اسلام » به « هنر » چگونه است؟

« هنر اسلامی » چگونه شکل می‌گیرد؟

آیا نگرش در « هنر اسلامی » می‌تواند انسان را به خویشتن خویش هدایت کند؟

آیا این هنر حقایق درونی الهام اسلامی را در اشکال هندسی متبلور است؟

سوالات فوق در واقع انگیزه‌ی اصلی بررسی موضوع « از هنر و هنر اسلامی »

است. هدف از این نوشتار انتقال مفاهیم، معانی و تعاریف در « هنر اسلامی » است.

این کتاب، رویکردی جدید به مقوله « هنر اسلامی » و شناخت آن دارد و تفکیک

لغات « هنر »، « اسلام » و سرانجام تلفیق آن دو یعنی « هنر اسلامی »، به همین

منظور صورت گرفته و شاید برای دانشجویانی که علاقمند به مطالعه در هر یک از

موارد مذکور باشند جالب توجه آید. هر چند رجوع به مطالعاتی که در این باب صورت

گرفته نمی‌تواند به تنهایی کلیدی برای حل مسأله بحران هویت در مقوله هنر باشد اما

امید است که به هدف اصلی گردآوری این مجموعه که همانا رسیدن به خویشتن

خویش است توجهی هر چند اندک شود.

در پایان بر خود لازم می‌دانم از اساتید گرامی آقایان دکتر غلامحسین معاریان و

نیز دکتر کاظم معمارضیاء که مرا در این امر راهنما بودند، سپاسگزاری نمایم.

طاهره (سها) نصر

آرشیستکت، عضو هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی شیراز

بهار ۱۳۸۶

با توجه به محدودیت فوق العاده منابع ادبیات هنر و معماری به خصوص در زمینه‌های مبانی نظری هنر و معماری اسلامی، کتاب حاضر که ثمره تلاش یکساله معمار و محقق جوان خانم مهندس طاهره نصر می‌باشد می‌تواند مورد توجه و استفاده دانشجویان، پژوهشگران و علاقمندان به این زمینه‌ها قرار گیرد.

دکتر کاظم معمارضیاء
آرشیست، عضو هیأت علمی دانشگاه
بهار ۱۳۸۶

«هنر اسلامی از رویه هستی به واقعیت و ژرفای حقیقت راه پیدا می‌کند.»
 از متن سخنرانی دکتر سید محمد خاتمی در چهارمین
 کنگره شعر و ادب و هنر
 (فصلنامه هنر شماره ۶)

انسان که بر صورت خداوند خلق شده است و از این رو یک اثر هنری برین است.
 هنرمندی نیز هست که به تقلید از نیروهای خلاقه صانعش، سرشت خداگونه خویش را
 متحقق می‌سازد.

انسان خلیفه... هنری را پدید می‌آورد که سرشت خداگونه وی با این هنر و معنا و
 مفاد آن مستقیماً مرتبط است.

خداوند «معمار اعظم» عالم هستی نامیده شده است.
 اکنون با توجه به مبانی مطرح شده فوق، شاید پی به راز تجلیات متنوع هنر
 اسلامی، کاری ممکن باشد و شاید بتوان در گستره زمان و مکان سرمنشأ اصول
 وحدت‌بخش هنر را تشخیص داد. بنابراین بدیهی است منشأ هنر اسلامی و سرشت
 نیروها و اصولی را که موجد این هنر بوده است باید به جهان‌بینی اسلامی ربط داد.
 این هنر، حقایق درونی الهام اسلامی را در جهان شکل‌ها متبلور می‌کند و چون از وجه
 باطنی اسلامی ناشی می‌شود، انسان را به خلوت درونی الهام الهی رهنمون
 می‌گردد.

طبیعی است که بر پایه چنین نگرشی، معماری نیز ارزش‌ها و اصالت خود را از سیر تعالی انسان اخذ می‌کند. مسیر تعالی انسان از جهان کثرت و حیات مادی و زیباییهای آن شروع و به عرصه حیات معقول و زیباییهای آن وارد می‌شود و از آنجا در حوزه حیات روحانی به کمال معنوی و نورانی خود و زیباییهای ملکوتی بار می‌یابد.

احیای مبانی اشاره گردیده گام نخست برای حیاتی ارزشمند است که می‌تواند حرمت‌ها و اصول فراموش شده در معماری را سامان بخشد و با توجه به اینکه ایران در سراسر قرون متمادی تاریخ اسلام یکی از مهمترین کانونهای تمدن و بویژه هنر اسلامی بوده است، در این مرز و بوم می‌توان مبانی هنر را نسبت به معنویت در عرصه‌ها و حیطه‌های مختلف هنر نشان داد.

در هر دوره تاریخی، نوعی هماهنگی و همسازی میان شاخه‌های مختلف هنر وجود دارد و این برای کسانی که اندک مطالعه‌ای در سیر تمدن و فرهنگ داشته باشند روشن است.

گذشته، آینده، سنت و تکنولوژی زنجیرهای جدانشدنی هستند. حال، نوعی فردای دیروز است و فردا ریشه انسان در گذشته که میوه آن در آینده است. اگر از حال یا روح زمان استفاده می‌کنیم منظور انکار گذشته و آینده نیست بلکه بالعکس پل رابط گذشته و آینده است. هیچ فرهنگ و تمدن زنده‌ای، راكد نمی‌ماند، ما خود صاحب تمدن و فرهنگی پربار هستیم. فرهنگ نه ساختمانی است که بتوان درهای آن را بست و با فرهنگهای دیگر رابطه برقرار نکرد و یا درهای آن را چنان باز گذاشت که هرچیز اعم از خوب یا بد در آن داخل شود. آنچه مسلم است در همه زمان‌ها و دوران‌ها، ارزش و عملکرد توأماً وجود داشته‌اند. ارزش را می‌توان مساله‌ای دانست تحت تاثیر زمان که باگذر زمان، شیء هویت ارزشی می‌یابد. انسان موجودی است فرهنگمند و آینده نگر که پیشینه خود را حفظ می‌کند.

«از آنجا که برای پرداختن به فرهنگ جامعه، شناخت شاخصه‌های آن گام اول می‌باشد، «شناسایی هنری» می‌تواند نقطه آغازی جهت نیل به مقاصد فرهنگی محسوب گردد. ریشه‌های مشترک فرهنگی میان کشورهای اسلامی را باید در اعتقادات

و نحوه نگرش آنها بر زندگی جستجو نمود و آنچه حاصل این تفکرات می‌باشد، به صورت جنبه‌های مختلف هنری مصداق پیدا می‌کند.^۱

برای مسلمان، هنر به میزانی که زیباست، بدون داشتن نشانی از الهام ذهنی و فردی، فقط «دلیل و گواهی بر وجود خداست»؛ زیباییش باید غیرشخصی باشد، همانند آسمان پرستاره. در واقع هنر اسلام به نوعی کمال می‌رسد که گویی از صانعش مستقل است؛ افتخارات و نقائصش در برابر خصلت کلی اشکال محو می‌گردند.^۲

فصل اول کتاب حاضر، هنر، اسلام و هنر اسلامی را مورد بحث و بررسی قرار می‌دهد. ریشه‌های معنایی هر کدام نیز از دیدگاه‌های مختلف مورد بحث قرار می‌گیرد. در فصل دوم هنر معماری ایرانی و نمونه‌هایی از تأثیر آن بر معماری دیگر کشورها به طور خلاصه بررسی می‌شود.

انسان موجودی است که با خاطرات خود از گذشته‌ها و امیدهای خود از آینده زندگی می‌کند. تأکید بر یکی از این موارد و نفی گذشته یا آینده، نه فقط ساده‌اندیشی بلکه قطع بخشی از انسان و انسانیت است. ما نمی‌توانیم در حال زندگی کنیم بدون اینکه ریشه‌هایمان را بشناسیم و در جهت نیل به آمال آینده حرکت نکنیم. این خصوصیت بشر است و هر مردمی من جمله مردم ما.

نوشتار حاضر با هدف رسیدن به خویشین خویش نوشته شده است.

۱- قرائیان، محمدحسین، «هنر اسلامی»، حکمت، شماره ۸ (آذر ۱۳۷۸)، صفحه ۲.

۲- بورکهارت، تیتوس، ۱۳۸۱، هنر مقدس، چاپ سوم، ترجمه جلال ستاری، تهران، انتشارات سروش، ص ۱۳۷.